

KRIS VAN DEN BRANDEN
& MARIEKE VANBUEL

TAAL IN DE BASISSCHOOL

75 VRAGEN

over taalonderwijs en
taalbeleid in het kleuter-
en lager onderwijs

P E L C K M A N S

© 2024, Kris Van den Branden, Marieke Vanbuel en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: Armée de Verre Bookdesign
Vormgeving: Crius Group

D/2024/0055/531
ISBN 978 94 6383 552 7
NUR 842
THEMA C, CJ, CJAB, CJAD, CJC

pelckmans.be

 facebook.com/pelckmans.be

 x.com/Pelckmans_be

 instagram.com/pelckmans.be

Inhoud

1/	Waarover gaat dit boek?	6
Deel 1. Inleidende hoofdstukken		9
2/	Wat is het nut van een taalbeleid op school?	10
3/	Waarover gaat taalbeleid?	15
4/	Hoever staan Vlaamse scholen met hun taalbeleid?	19
5/	Waarom is een taalbeleid implementeren zo moeilijk?	22
6/	Hoe ziet het taalbeleid van scholen eruit?	27
7/	Welk type talenbeleid heeft jouw school?	31
Deel 2. Effectieve taalstimulering		37
8/	Wat zijn de cruciale doelen voor hedendaags talenonderwijs?	38
9/	Wat moet je zeker weten over taalvererving vooraleer je taalonderwijs begint te geven?	43
10/	Wat moet je zeker weten over geletterdheid?	51
11/	Wat zijn de kenmerken van krachtig talenonderwijs?	54
12/	Hoe kun je de taalvererving van kleuters stimuleren?	57
13/	Hoe kun je gesprekken met kleuters rijker maken?	64
14/	Hoe werk je aan woordenschat in het kleuteronderwijs?	67
15/	Hoe kun je de ontluikende geletterdheid van kleuters bevorderen?	71
16/	Hoe kun je het klank- en letterbewustzijn van kleuters verhogen?	75
17/	Hoe herken je een betekenisvolle taaltaak voor het lager onderwijs?	78
18/	Wat maakt begrijpend lezen zo moeilijk?	82
19/	Zijn leesproblemen bij anderstalige kinderen leesproblemen of taalproblemen?	85
20/	Hoe werk je aan technisch-leesvaardigheid?	89
21/	Hoe kun je de begrijpend-leescompetenties van leerlingen bevorderen?	93
22/	Hoe bouw je een begrijpend-leesactiviteit op?	98
23/	Hoe onderwijs je leesstrategieën?	101
24/	Hoe kun je thematisch werken aan begrijpend lezen binnen wereldoriëntatie?	105
25/	Hoe kun je de leesmotivatie van leerlingen bevorderen?	108
26/	Leiden digitaal lezen en audioboeken tot zwakkere leesprestaties?	113
27/	Hoe werkt interactief voorlezen het best?	115
28/	Wat maakt schrijfvaardigheid zo moeilijk?	122
29/	Hoe kun je de schrijfvaardigheid van leerlingen bevorderen?	126
30/	Hoe werk je aan spelling in het lager onderwijs?	129

31/ Hoe kun je de luistervaardigheid van leerlingen in het lager onderwijs bevorderen?	133
32/ Hoe bouw je een gerichte luisteractiviteit in het lager onderwijs op?	135
33/ Hoe kun je de spreekvaardigheid van leerlingen in het lager onderwijs bevorderen?	139
34/ Waarom is het verschil tussen geplande en ongeplande spreektaken belangrijk?	144
35/ Wanneer werkt groepswerk echt?	147
36/ Hoe woordenschatverwerving Nederlands en Frans in het lager onderwijs bevorderen?	153
37/ Hoe ziet krachtig taalbeschouwingsonderwijs er in het basisonderwijs uit?	158
38/ Hoe kun je taalcompetenties breed evalueren?	162
39/ Productieve taalvaardigheden beoordelen: werken met criteria of rubrieken?	165
40/ Wat is goede feedback?	169
41/ Hoe de zelfsturing van jonge taalleerders bevorderen?	172
42/ Waarom is taal op school moeilijk voor veel leerlingen?	176
43/ Hoe de kwaliteit van klassikale interactie in alle domeinen van het lager onderwijs verhogen?	180
44/ Wat is taalgericht vakonderwijs?	185
45/ Wat is krachtig onderwijs voor anderstalige nieuwkomers in de basisschool?	190
46/ Wat is het verschil tussen talensensibilisering, taleninitiatie en vreemdetalenonderwijs?	195
47/ Wat zijn de kenmerken van krachtig vreemdetalenonderwijs Frans in het basisonderwijs?	199
48/ Hoe omgaan met meertaligheid op school?	203
49/ Wat als leerlingen hun thuistaal gebruiken om anderen uit te sluiten?	207
50/ Hoe de resultaten van de KOALA-screening opvolgen?	210
51/ Wat zijn de kenmerken van effectieve taal(integratie)trajecten?	216
Deel 3. Leeromgeving voor leraren	219
52/ Waarom is samenwerking tussen leraren zinvol?	220
53/ Hoe bouwen aan een professionele leergemeenschap?	225
54/ Hoe werkt collegiale observatie het best?	229
55/ Hoe in zee gaan met inspirerende externe partners?	234
56/ Hoe kiezen we effectieve professionaliseringsinitiatieven voor ons taalbeleid?	237
57/ Hoe betrekken we ouders bij de school?	239
58/ Hoe voer je oudergesprekken met anderstalige ouders?	243
59/ Wat kunnen partnerschappen met andere scholen betekenen?	248
60/ Hoe selecteren we gepaste taalstimuleringsmaterialen?	250
61/ Waaraan herken je goed taalstimulerend lesmateriaal?	254

Deel 4. Strategieën voor taalbeleid	257
62/ Hoe doelstellingen formuleren voor taalbeleid op school?	258
63/ Hoe kiezen we acties binnen een krachtig taalbeleid?	266
64/ Hoe houden we de focus in ons taalbeleid?	272
65/ Werken we het best een taalbeleidsplan op papier uit?	277
66/ Wie stel je aan als taalbeleidscoördinator?	281
67/ Wie heeft de leiding in taalbeleid?	288
68/ Hoe stimuleer je betrokkenheid bij het taalbeleid?	293
69/ Hoe communiceer je de taalbeleidsdoelen en -acties?	295
70/ Hoe omgaan met weerstand bij de implementatie van taalbeleid?	299
71/ Wat is de juiste timing voor taalbeleid?	305
72/ Hoe monitor en evalueer je het taalbeleid op school?	309
73/ Hoe aan de slag gaan met leerlingresultaten in functie van taalbeleid?	319
Slotbeschouwing	323
74/ Wat kun je meenemen uit dit boek?	324
Eindnoten	325
Bibliografie	329

1 Waarover gaat dit boek?

Dit boek bestaat uit vier delen, waarin telkens een bepaald onderdeel van taalbeleid wordt uitgewerkt. Elk deel bestaat uit een aantal hoofdstukken: in elk hoofdstuk staat één vraag centraal. Deel 1 bevat een aantal inleidende hoofdstukken, waarin we onder andere ingaan op het belang van taalbeleid op school en wat taalbeleid precies is. Deel 2 gaat over krachtig taalonderwijs in de klas. Deel 3 gaat over een cruciale voorwaarde die vervuld moet zijn om dat krachtige taalonderwijs in elke klas te realiseren, namelijk het creëren van een krachtige leeromgeving voor leraren op school. In deel 4 reiken we aan schoolteams een aantal strategieën aan die kunnen helpen om de kracht van het taalonderwijs in de klas én de kracht van de leeromgeving voor de leraren op school te verhogen.

Het boek leent zich ertoe om zowel van voren tot achteren te worden gelezen, als doelgericht en selectief. Elke vraag waarop we een antwoord formuleren – en dus elk hoofdstukje – staat min of meer op zichzelf. De lezer die gericht op zoek is naar een antwoord op specifieke vragen, kan die hoofdstukken gerust apart lezen. In elk hoofdstuk zijn overigens ook verwijzingen te vinden naar andere gerelateerde vragen.

Deel 1: Inleidende hoofdstukken

In dit deel gaan we in op het belang van taalbeleid op school: waarom is het zo belangrijk dat alle schoolteams aan een krachtig talenbeleid werken? We geven een definitie van taalbeleid en beschrijven ook in welke mate Vlaamse scholen op dit moment al een krachtig talenbeleid hebben geïmplementeerd.

Deel 2: Effectieve taalstimulering

Dit deel draait om de principes en kenmerken van krachtig, *evidence-informed* taalstimulerend onderwijs in elke klas. In onze bespreking worden de meest recente inzichten van het beschikbare onderzoek geïntegreerd. Goed taalstimulerend onderwijs kan ervoor zorgen dat alle leerlingen de taalcompetenties kunnen ontwikkelen die ze nodig hebben op school, in relaties met anderen en in de samenleving.

Deel 3: Leeromgeving voor leraren

Om krachtig taalonderwijs in elke klas te realiseren is een leeromgeving voor leraren nodig. Die leeromgeving zorgt ervoor dat leraren de competenties kunnen ontwikkelen om doeltreffend met taal in hun lessen om te gaan en de taalcompetenties van hun

leerlingen te bevorderen. In zo'n leeromgeving krijgen leraren onder andere:

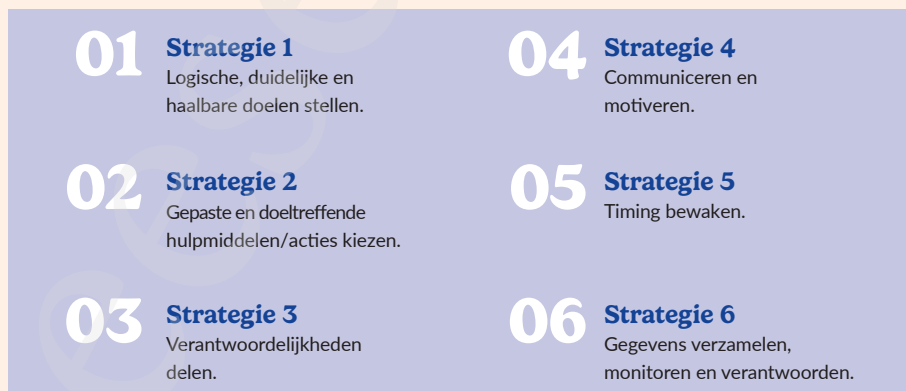
- ✓ mogelijkheden om te leren van en samen te werken met collega's;
- ✓ kansen om partnerschappen aan te gaan met ouders en externen, zodat ze hun competenties verder kunnen uitbreiden;
- ✓ ondersteunende materialen en tools aangeboden.

Leraren moeten het gevoel hebben dat ze een verschil kunnen maken voor hun leerlingen, en dat ook zij een bijdrage kunnen leveren tot een krachtig talenbeleid in hun eigen school.

Deel 4: Strategieën voor taalstimulerend onderwijs

Een taalbeleid implementeren gebeurt altijd binnen een bepaalde schoolcontext, met bepaalde teamleden en leerlingen, vanuit bepaalde doelstellingen ... Er zijn dus heel wat factoren die een invloed hebben op het verloop ervan. Die factoren hebben onder andere te maken met (1) het beleid zelf, (2) de competenties, het verantwoordelijkheidsgevoel en de overtuigingen van de betrokkenen, en (3) de schoolcontext (bijvoorbeeld externe druk, infrastructuur, schoolcultuur ...).

Afhankelijk van waar een school staat, kunnen bepaalde strategieën worden ingezet om het talenbeleid op de school te versterken. Het zou bijvoorbeeld goed kunnen dat het beleidsteam allerlei ideeën heeft om het taalonderwijs in klassen te verbeteren, maar dat een krachtige leeromgeving voor de leraren ontbreekt, waardoor de ideeën niet op de klasvloer raken. Zo'n school heeft andere strategieën nodig dan een school waar er heel veel op de klasvloer gebeurt, maar waar er een samenhangende visie ontbreekt op de prioritaire doelen, de invulling en de evaluatie van het talenbeleid. Waar de eerste school prioritair zal moeten inzetten op strategieën 2, 3 en 4, om zo een leeromgeving voor leraren te creëren, zal de tweede school meer baat hebben bij strategieën 1, 2 en 6 om effectief taalstimulerend onderwijs tot op de klasvloer te krijgen (zie figuur 1.1). In deel 4 van dit boek bieden we daarom een gereedschapskist van taalbeleidsstrategieën aan waarmee schoolteams gericht kunnen sleutelen aan het taalbeleid van hun eigen school.

Figuur 1.1. Implementatiestrategieën voor een effectief talenbeleid.

Een woordje over terminologie: taalbeleid of talenbeleid?

Sommigen gebruiken de term *taalbeleid*, anderen de term *talenbeleid*. De eerste term is de meest algemene, de tweede term wordt vooral gebruikt om de omgang met talige diversiteit in de verf te zetten of te benadrukken dat taalbeleid ook betrekking kan hebben op vreemdetalenonderwijs. Doorheen dit boek gebruiken we voornamelijk de term taalbeleid. Dat is niet omdat we de term talenbeleid onbelangrijk vinden, maar omdat taalbeleid de overkoepelende term is. Lezers die met inzichten uit dit boek aan de slag willen gaan, kunnen gerust gebruikmaken van de term die ze zelf het meest geschikt vinden voor het taalbeleid of talenbeleid in hun school.

Inleidende hoofdstukken

2 Wat is het nut van een taalbeleid op school?

Taalbeleid heeft als ultiem doel om de taalcompetenties van leerlingen te bevorderen via goed onderwijs. Maar waarom moet dat via taalbeleid? Kunnen alle leraren niet gewoon goed onderwijs geven? Waarom volstaan goede klaspraktijken van individuele leraren niet? En moet er niet eerder aan de lerarenopleiding gesleuteld worden als we vinden dat er iets moet veranderen?

Natuurlijk is er (ook) nood aan sterke lerarenopleidingen. Maar dit boek gaat over wat schoolteams in hun eigen school kunnen doen om de taalcompetenties van hun leerlingen maximaal te bevorderen en ervoor te zorgen dat leerlingen in alle leergebieden tot leren komen via taal. Daarom heet dit boek 'Taal in de basisschool': de leden van een schoolteam nemen de verantwoordelijkheid op voor wat zij zelf kunnen doen, en ze doen dat samen. Ze werken samen, reflecteren samen en streven naar een gedeelde visie op taal op school. Dat samen streven naar krachtiger taalonderwijs en een krachtiger onderwijs-via-taal wordt vaak 'taalbeleid' genoemd. In dit hoofdstuk bespreken we de meerwaarde van een taalbeleid, en daarbij starten we vanuit een praktijkverhaal.

Praktijkverhaal: de aanleiding voor taalbeleid op de school van Eva

Er zijn vaak verschillende aanleidingen voor een taalbeleid op school, zelfs binnen één school. Tegenvallende cijfers op examens of gestandaardiseerde toetsen van het onderwijsnet, een gewijzigde leerlingenpopulatie, een (dwingende) suggestie van de onderwijsinspectie of een nieuw professionaliseringstraject kunnen allemaal aanleiding vormen om met een taalbeleid te starten of het oude nieuw leven in te blazen. Maar meestal is er één aanleiding die de doorslag geeft om er écht werk van te maken.

In het geval van de school van Eva, zorgcoördinator in een diverse school, vormden de resultaten van de toetsen in het zesde leerjaar de aanleiding:

'Uit OVSG-toetsen bleek dat we daar vrij lage scores op haalden met onze kinderen, terwijl de leerkrachten van het zesde dachten: "die kunnen beter dan ze daarop scoren", en hoe komt dat nu toch? Eigenlijk kwam het erop neer dat onze kinderen de opdrachten niet genoeg in de diepte lazen. En dus was het begrijpend lezen daar eerder het probleem dan de oefening op zich die gevraagd werd. Daarom zijn wij beginnen in te zetten op begrijpend lezen.'

De bezorgdheid van de leraren dat de leerlingen aan het einde van het zesde leerjaar lager dan verwacht scoorden op de vergelijkende toetsen, vormde volgens de taalcoördinator van deze school zes jaar geleden de ideale aanleiding om samen na te denken over gepaste taalbeleidsmaatregelen en een schoolontwikkelingsplan. Tijdens diverse vergaderingen en op kindvrije dagen werd er met het team gebrainstormd over sterktes en zwaktes in de bestaande aanpak, en het zorgteam is meer expertise gaan opbouwen.

Wat zijn taalcompetenties voor de 21ste eeuw?

Elke school wil haar leerlingen maximaal voorbereiden op de toekomst. Die toekomst valt echter steeds minder gemakkelijk te voorspellen. Onze 21ste-eeuwse samenleving verandert aan een razendsnel tempo: de andere kant van de wereld wordt steeds bereikbaarder, samenlevingen worden door migratie nog meer divers, elk jaar komen er technologische nieuwigheden op de markt waardoor we steeds meer toegang hebben tot (ongefilterde) informatie en onze communicatiemogelijkheden verder uitbreiden. Wie zijn competenties niet levenslang blijft ontwikkelen, loopt heel wat kansen mis op de arbeidsmarkt en in het dagelijks leven.¹

Hoe onvoorspelbaar onze toekomstige samenleving ook is, talige competenties zijn en blijven een absolute sleutelcompetentie. Bij zowat alles wat we doen – of het nu gaat om communiceren in een vreemde taal met mensen aan de andere kant van de wereld, bestellingen plaatsen, vergaderen, tweets de wereld insturen of Netflix kijken – doen we een beroep op taal. Talig competent zijn betekent dat iemand ‘in authentieke contexten zinvol en doelgericht om kan gaan met functionele taal’². Concreet betekent dat dat iemand talige boodschappen kan begrijpen en gebruiken met het oog op doelgerichte communicatie. Door dat te doen, kunnen mensen tegelijk allerlei andere doelen bereiken: als ze talige boodschappen doelgericht begrijpen en produceren, kunnen ze kennis vergaren, zichzelf ontplooien, levenslang leren, participeren in allerlei domeinen, informatie verwerven en uitwisselen, actief burgerschap opnemen, geld besparen ... Taalcompetenties zijn een sleutel tot volwaardig participeren en interageren. Taalcompetenties leiden tot een meer volwaardig leven. Taalcompetenties zijn levensbelangrijk.

Waarom is taal belangrijk in alle lessen?

Van een taalbeleid wordt vaak gezegd dat het vooral belangrijk is voor de lessen taal, maar dat klopt niet. In alle lessen – of het nu wereldoriëntatie, muzische vorming of lichamelijke opvoeding is – is taal hét middel om leerlingen iets te onderwijzen of na te gaan of ze de leerstof goed begrepen hebben. Uit onderzoek blijkt dat de taal van leraren en handboeken vaak moeilijk en abstract is, en veel specifieke woorden en soms

vakterminologie bevat die voor veel leerlingen niet altijd begrijpelijk zijn. Denk bijvoorbeeld aan woorden of uitdrukkingen als 'licht toe' of 'kubusvormig' – dat zijn serieuze struikelblokken voor sommige leerlingen.

Daardoor komt hun begrip van de leerstof, en dus hun hele leerproces, in het gedrang. Er gaapt met andere woorden een kloof tussen de moeilijkheid van de taal van het onderwijs en de taalcompetenties van de leerlingen. Zo'n kloof kan op twee manieren gedicht worden: de taalcompetenties van de leerlingen verhogen en/of bewust omgaan met moeilijke instructietaal in het onderwijs (bijvoorbeeld door het toepassen van de principes van taalgericht vakonderwijs).

>> *Hoofdstuk 44, Wat is taalgericht vakonderwijs?*

Elke leraar kan bewust omgaan met taal in verschillende lessen, en elke leraar kan ook veel kansen scheppen voor de leerlingen om hun lees-, spreek-, schrijf- en luistercompetenties verder te ontwikkelen. Een taalbeleid kan helpen om alle leraren van het schoolteam bewuster te maken van die taalbarrières voor effectief leren, en kan hen ook helpen om effectief met die kloof om te gaan. Een taalbeleid kan alle leraren van het team dus helpen en inspireren om zowel bewuster om te gaan met hun instructietaal als hun steentje bij te dragen tot het verhogen van de taalcompetenties van de leerlingen. Het resultaat van die inspanningen is effectiever onderwijs in alle vakken: de leerlingen halen de onderwijsdoelen beter.

Waarom is teamwerking zo belangrijk?

Leraren zoeken vaak afzonderlijk naar manieren om de leerlingen die voor hen zitten zo goed mogelijk te ondersteunen bij het verwerven van taalcompetenties. Taalbeleid helpt om dat op een meer gestructureerde en duurzame manier te doen, en om dat samen te doen als team. De kern van taalbeleid is immers dat leraren hun isolement doorbreken en samen nadenken en handelen rond taalcompetenties. Als leraren hun krachten bundelen, dan kunnen ze elkaar inspireren en versterken. Dan hoeft niet iedereen het taalwiel uit te vinden en helemaal alleen op zoek te gaan naar betere manieren om taalstimulerend te werk te gaan.

Teamwerking is een kenmerk van krachtig onderwijs. Scholen waarin leraren veel met elkaar praten over hun onderwijs, onderling ideeën en materialen uitwisselen en elkaar vertrouwen, samen lessen ontwerpen of evalueren, slagen er beter in om de prestaties van leerlingen te verbeteren dan scholen waarin elke leraar afzonderlijk te werk gaat.³ Meer zelfs, in diverse meta-analyses rond de impact van instructie op leren, blijkt gezamenlijke leerkrachtdoeltreffendheid (*collective teacher efficacy*) een heel sterk effect te hebben op leerlingprestaties: dat slaat op het geloof van een team dat ze samen, én door samen te werken, het verschil kunnen maken voor hun leerlingen. Samen is beter.

Waarom is een taalbeleid schoolspecifiek?

Soms wordt geopperd dat het de taak is van de lerarenopleidingen om leraren te leren hoe ze de taalcompetentie van leerlingen zo doeltreffend mogelijk kunnen stimuleren. Lerarenopleidingen hebben inderdaad de taak om toekomstige leraren zo goed mogelijk voor te bereiden op de onderwijspraktijk. Er blijven echter hoe dan ook aanpassingen nodig op de school- en klasvloer zelf: ook al lijken scholen op elkaar qua onderwijsaanbod, infrastructuur of structuur, in geen twee scholen zijn de leerlingen, leraren, ouders of schoolcultuur ... identiek. Het onderwijs dat in een school gegeven wordt, hangt niet alleen af van einddoelen, maar wordt ook in sterke mate beïnvloed door allerlei contextfactoren.⁴

Sinds we die nieuwe digiborden hebben, zoeken we veel vaker onbekende woorden op op het internet. Vroeger had je alleen maar een wereldkaart of woordenposters en die hingen dan van boven of opzij aan de muur, maar nu ... Onlangs ging het over een marter. 'Juf, wat is een marter?' 'Ah ja, geen probleem, gauw even intypen.' Met een foto kunnen ze zich direct inbeelden wat dat is. Dus dat smartboard helpt ook wel voor je woordenschatuitbreiding, omdat dat voor de kinderen veel sneller gaat op die manier. En soms zoeken kinderen ook zelf dingen op op de computer als ze iets moeten weten, of collega's van de eerste graad laten hun kinderen zelf de woorden intypen zodat ze ook geletterdheid oefenen ... Ja, die hebben eigenlijk heel wat extra kansen gecreëerd.

Tessa, leerkracht zesde leerjaar, diverse school

In deze school kwamen de digiborden er niet in functie van het taalbeleid, maar ze hebben de taalbeleidsacties rond woordenschatontwikkeling wel een stevige boost gegeven. Kenmerken van de specifieke schoolcontext, zoals de infrastructuur of de onderlinge dynamiek tussen teamleden, zijn wel degelijk van belang in lokale (taal)beleidsprocessen.

Moeten we vooral inzetten op de remediëring van ‘taalzwakke leerlingen’?

Verschillende scholen grijpen in het kader van hun taalbeleid terug naar remediëringsoefeningen voor leerlingen die ze ‘minder taalvaardig’ noemen. Zo ook in de school van Marianne:

We doen ook preteaching bij wereldoriëntatie, een uurtje per week. De leerkracht leest met hen de teksten van wereldoriëntatie al eens op voorhand en staat ook stil bij de woordenschat, terwijl de zorgleerkracht de klas even overneemt.

Dat is voor anderstalige nieuwkomers, maar ook voor andere kinderen met een zwakke woordenschat. We doen dat niet voor alle kinderen die een andere thuistaal hebben, zeker niet.

En we hebben daar toch wel wat resultaat. We merken dat het welbevinden van die kinderen veel groter is, ze kunnen meevolgen in de klas wanneer ze weer aansluiten bij de groep. Dat is toch wel heel positief, vinden we.

Marianne, zorgcoördinator, diverse school

Uit onderzoek van onder anderen Slavin en collega's blijkt dat remediëring in de vorm van zorgklassen of andere bijlessen buiten de schooluren leerlingen met leerproblemen wel degelijk vooruithelpt, maar dat aanpassingen doen aan de gewone klaspraktijk op de lange termijn een veel grotere impact heeft. Remediëring is immers tijdsintensief en helpt maar een beperkt aantal leerlingen vooruit, terwijl krachtige lessen voor de meeste leerlingen net zo effectief zijn én meer leerlingen bereiken.⁵ Strategische en preventieve acties die uit dialoog tussen teamleden ontstaan en die in elke les kunnen worden geïntegreerd, hebben een veel groter effect op de lange termijn.

3 Waarover gaat taalbeleid?

Een taalbeleid is toch voor veel collega's – dat was voor mij ook en dat is nog voor een stuk zo – een term ... ja, met te weinig inhoud. Ik denk dat als we hier in de school eens rondvragen ... dat taalbeleid, dat is zo iets abstracts en eigenlijk zou dat helemaal anders moeten.

Ingrid, taalbeleidsteam lid

Taalbeleid gaat over alle manieren waarop een schoolteam er samen voor probeert te zorgen dat leerlingen de taalcompetenties verwerven die ze nodig hebben op school en in de samenleving. In feite heeft elke school dus een taalbeleid, want elke school is bezig met de taalverwerving van de leerlingen.

Toch is dat niet het taalbeleid waaraan we denken wanneer we ideeën uitwisselen over het uitwerken en invoeren van een taalbeleid op school: we denken aan plannen, doelstellingen, acties, evaluaties ... Kortom, we denken aan allerlei manieren om iets te veranderen aan de taalcompetenties van leerlingen. En dat vinden veel schoolteams best ingewikkeld. Hoewel taalbeleid al jaren deel uitmaakt van het Vlaamse onderwijsbeleid, blijkt het voor schoolteams niet altijd duidelijk wat er precies van hen wordt verwacht. Veel teamleden in Vlaamse scholen vinden dat de overheid onvoldoende duidelijk communiceert over wat er van scholen wordt verwacht.⁶ Nochtans is duidelijkheid over wat taalbeleid inhoudt een belangrijke voorwaarde voor de succesvolle invoering ervan in scholen.⁷

Zit er te veel in 'taalbeleid'?

De leraar in het citaat hierboven vindt taalbeleid te abstract: het heeft te weinig inhoud. Van den Branden⁸ stelt dat taalbeleid soms ook te veel betekent: het is een containerbegrip. Het omvat zoveel dat het onduidelijk is waar het eigenlijk over gaat: 'Gaat taalbeleid over de regels over het gebruik van (thuis)talen op school? Gaat het over de didactiek van het taalvaardigheidsonderwijs? Over de evaluatie van taalcompetenties? Over de remediëring van leerlingen die slechte scores op taaltesten halen? Of over dat alles tegelijkertijd?'

Wat houdt een goed taalbeleid in?

Schooleffectiviteitsonderzoek kan concrete handvatten bieden voor een antwoord op de vraag: 'Wat is taalbeleid?' Dat soort onderzoek houdt zich bezig met het achterhalen van de schoolkenmerken die kunnen leiden tot betere schoolprestaties en gelijke onderwijskansen.

Volgens schooleffectiviteitsonderzoek heeft een krachtig schoolbeleid in de eerste plaats impact op de manier waarop leraren onderwijzen. Het creëert de randvoorwaarden voor goed onderwijs. Kyriakides en zijn collega's⁹ komen in hun onderzoeksreview tot de conclusie dat een effectief schoolbeleid veelzijdig door het team wordt gemonitord en geëvalueerd, en dat het bestaat uit twee dimensies: (1) er is een leeromgeving voor leraren; en (2) de focus ligt op effectief onderwijs in de klas. Vertaald naar taalonderwijs is een effectief taalbeleid dus voor te stellen zoals in figuur 3.1.

Figuur 3.1. Effectief taalbeleid.

Beide dimensies zijn noodzakelijke voorwaarden die moeten vervuld zijn opdat taalbeleid daadwerkelijk tot een verhoging van de taalcompetenties van leerlingen kan leiden. Als er geen leeromgeving voor leraren aanwezig is, dreigt taalbeleid te blijven hangen in beleidskamertjes of afhankelijk te worden van het initiatief van een paar bevlogen (taal)leerkrachten. Als er geen effectief taalonderwijs in elke klas is, dreigt taalbeleid vooral een denkproces te blijven, of een allegaartje te zijn van onsamenhangende acties of instrumenten. Wanneer beide dimensies ontbreken, bestaat een taalbeleid hooguit op papier, of uit een vage visie met weliswaar goede bedoelingen, maar zonder impact op de klasvloer. Hierna gaan we verder in op de twee dimensies voor een effectief taalbeleid.

Een leeromgeving voor leraren

Een school is niet alleen een leeromgeving voor leerlingen, maar ook voor leraren. Een leeromgeving voor leraren inspireert leraren op het vlak van taalbeleid, daagt hen uit om te experimenteren rond taalstimulering, en geeft hun de kans om voortdurend bij te leren. Dat gebeurt onder meer doordat leraren samen nadenken over wat ze belangrijk vinden op het vlak van taalontwikkeling en taalstimulering, (samen) reflecteren op hun eigen klaspraktijk, zich in teamverband blijven professionaliseren rond principes van effectief taalonderwijs en samen experimenteren met praktijken die op onderzoek gebaseerd zijn.

Effectief taalonderwijs in elke klas

Om van effectief taalonderwijs in elke klas te kunnen spreken, is het in de eerste plaats belangrijk dat leraren taalstimuleringspraktijken toepassen in hun lessen die *evidence-informed* zijn. Dat betekent dat het praktijken zijn waarvan we uit onderzoek weten dat ze werken om taalvaardigheid te stimuleren. We weten bijvoorbeeld uit verschillende onderzoeken dat het onderwijzen van leesstrategieën, veelvuldig gebruikmaken van functionele leestaken en inzetten op samenwerkend leren goed werken om begripend lezen te bevorderen.

>> *Hoofdstuk 21, Hoe kun je de begripend-leescompetenties van leerlingen bevorderen?*

Het is ook essentieel dat de *evidence-informed* praktijken niet alleen in klasexterne remediëring worden toegepast, maar vooral (en dus in de eerste plaats) in de reguliere lessen, en door zoveel mogelijk leraren. Uit onderzoek blijkt immers dat het dié maatregelen zijn die de grootste impact hebben op de taalontwikkeling van leerlingen.¹⁰ Het is de leraar die met zijn of haar dagelijkse onderwijs het verschil kan maken. Daarom is het beter om in te zetten op de competenties van leraren in effectieve taaldidactiek in plaats van boeken voor de schoolbibliotheek aan te kopen of leesstrategiekaarten te bevestigen op de banken van de leerlingen – al heb je die ondersteunende materialen soms wel nodig opdat leraren effectieve instructie kunnen bieden.

Waarom lijkt het alsof er veel zit in 'taalbeleid'?

Aan het begin van dit hoofdstuk schreven we dat het lijkt alsof zowat alles onder taalbeleid valt. Dat komt omdat taalbeleid over veel *kan* gaan. Een taalbeleid is namelijk een *middel* om taalcompetenties van leerlingen te versterken.

In de vorige editie van onze handboeken definieerden we taalbeleid als 'de structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van leerlingen met het oog op de bevordering van hun algehele ontwikkeling en onderwijsprestaties'¹¹.

Volgens die definitie probeert *een* schoolteam met taalbeleid zijn taalonderwijs aan te passen, afgestemd op de *noden* van de leraren en de leerlingen. Een taalbeleid is dus bij uitstek schoolspecifiek. Een taalbeleid *kan* dus over thuistalen gaan, het *kan* over het vak Frans gaan, en het *kan* tegelijkertijd over professionalisering van leraren gaan op het vlak van taal. Welke acties schoolteams nemen, hangt af van:

1. het (taal)onderwijs zoals het op dat moment aanwezig is in de school, meer bepaald de sterke punten en de werkpunten;
2. de noden van leerlingen én leraren – niet alleen op het vlak van taalleren, maar ook op het vlak van bijvoorbeeld professionalisering;
3. de prioritaire doelstellingen die het team wil bereiken.

Maar welke acties of doelstellingen schoolteams ook kiezen of welke tussenstappen ze zetten, het einddoel blijft hetzelfde: de taalcompetenties van leerlingen versterken.

Een nieuwe, geüpdatete definitie

Als we de oude definitie van taalbeleid samenvoegen met de definitie uit schooleffectiviteitsonderzoek, dan kunnen we taalbeleid als volgt definiëren:

Een taalbeleid is een gezamenlijke, doordachte en goed opgevolgde combinatie van initiatieven waarmee schoolteamleden (1) effectief taalstimulerend onderwijs in elke klas trachten aan te bieden en (2) een leeromgeving voor leraren trachten te creëren, om zo samen de taalcompetenties van leerlingen te versterken.

4 Hoever staan Vlaamse scholen met hun taalbeleid?

Taalbeleid werd in 2007 officieel een kernonderdeel van het Vlaamse onderwijsbeleid. De toenmalige minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke riep elke school op om een taalbeleid uit te werken. Hoewel er maar weinig studies zijn uitgevoerd die de implementatie van taalbeleid in scholen nagaan, hebben we dankzij inspectieverslagen en het onderzoek dat in het kader van het Steunpunt Onderwijsonderzoek (SONO) werd uitgevoerd, wel een idee over hoe het taalbeleid van Nederlandstalige scholen eruitziet. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe scholen met taalbeleid aan de slag zijn gegaan, van aan het begin van de maatregel tot nu.

Hoe zijn scholen twintig jaar geleden begonnen met hun taalbeleid?

Nog voor de officiële verplichting om een taalbeleid in te richten, waren verschillende scholen al bezig met een vorm van taalbeleid. Dat gebeurde voornamelijk in het kader van hun gelijke-onderwijskansenbeleid (GOK-beleid). Het taalbeleid van veel scholen was vooral gericht op sociaal kwetsbare leerlingen.¹² Schoolteams namen verschillende initiatieven, zoals de remediëring van niet-Nederlandstalige leerlingen en de correctie van schrijf- en spreekfouten van leerlingen (bijvoorbeeld spreken in volzinnen). Taalontwikkende vormen van lesgeven in alle leergebieden waren daarentegen enkel zichtbaar in de lespraktijk van individuele leerkrachten.

Enkele jaren na de invoering van de beleidsmaatregel van minister Vandenbroucke voerde de Vlaamse onderwijsinspectie een doorgedreven kwalitatief onderzoek uit naar de implementatie van taalbeleid in Vlaamse basis- en secundaire scholen (2010-2014).¹³ Daaruit bleek dat ongeveer twee derde van de scholen in 2014 een expliciet talenbeleidsplan had uitgewerkt. In de overige scholen werd het initiatief veelal overgelaten aan individuele leerkrachten. Hoe dan ook concludeerde de inspectie dat er in veel scholen – zelfs in die scholen met een expliciet en structureel talenbeleid – nog veel marge ter verbetering is. De inspectie benoemde vier pijnpunten:

1. Taalbeleid blijft in veel scholen nog te veel opgesloten in de directiekamer en raakt onvoldoende tot op de klasvloer. Met andere woorden: de directie heeft samen met een kernteam, een middenkader of een talenbeleidscoördinator een expli-

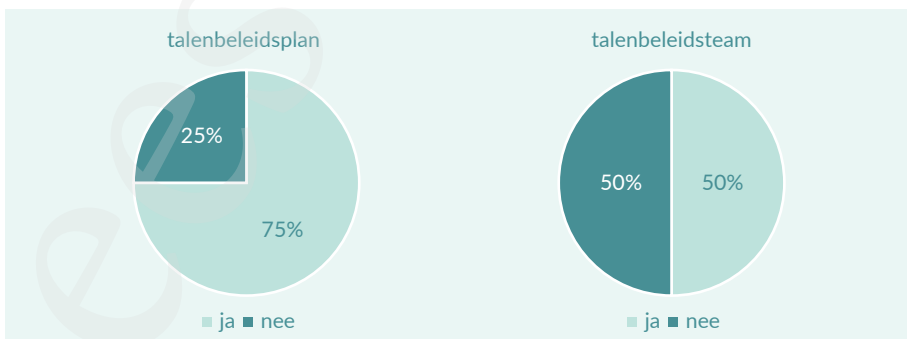
ciet talenbeleidsplan opgesteld, maar bij de totstandkoming van dat plan werd het team onvoldoende geraadpleegd. Bovendien hangt de uitvoering van het plan nog grotendeels af van de goodwill van individuele leerkrachten.

2. Het taalbeleid heeft in veel scholen te weinig impact op het onderwijs in verschillende lessen. Het taalbeleid focust nog te eenzijdig op maatregelen die in de taallessen geïntegreerd worden (bijvoorbeeld het gebruik van strategiekaarten in lessen begrijpend lezen), en te weinig op initiatieven om bijvoorbeeld bewuster om te gaan met instructietaal tijdens wereldoriëntatie.
3. Veel scholen hebben wel een visie op taalbeleid uitgeschreven, maar de implementatie ervan verloopt met horten en stoten. Dat heeft soms te maken met het feit dat de uitvoering van de geplande acties nieuwe of specifieke competenties van de leraren vereist en er te weinig ondersteuning en kansen tot professionalisering aan de leraren worden geboden om die competenties te ontwikkelen.
4. De evaluatie van taalbeleid is weinig systematisch. Er wordt in weinig scholen nagegaan of het taalbeleid effect heeft op de kwaliteit van het (taal)onderwijs en op de (taal)ontwikkeling van de leerlingen.

Hoever staan Vlaamse scholen vandaag met hun taalbeleid?

Tussen 2016 en 2020 werd in het kader van het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek (SONO) onderzoek gevoerd naar taalstimulerende maatregelen in Vlaamse scholen.¹⁴ Zowel aan de hand van vragenlijsten als op basis van casestudies in enkele scholen schetsen de onderzoekers een recent overzicht van de implementatie van taalbeleid in Vlaamse scholen.

De onderzoekers besloten dat scholen heel wat inspanningen leveren om een talenbeleid te implementeren. Ruim 60% van de beleidsleden in basisscholen gaf aan dat de school een talenbeleidsplan heeft. In de praktijk bleek dat zelfs nog meer te zijn: 21 van de 28 scholen in dit onderzoek hadden een talenbeleidsplan (75%). De helft van de scholen had ook een talenbeleidsteam (figuur 4.1).

Figuur 4.1. Organisatorische taalbeleidsmaatregelen in 28 lagere scholen (uit: Vanbuel et al., 2020, p. 42).

In de meeste scholen bleek taalbeleid evenwel een erg complexe onderneming. Zowel de uitwerking als de uitvoering van taalbeleid komt vooral op de schouders van de directie, de zorgcoördinator en/of de taalbeleidscoördinator terecht. De maatregelen die schoolteams nemen, hebben vooral betrekking op klasexterne praktijken, zoals het inrichten van een boekenhoek of het aanbieden van klasexterne remediëring. Er is weinig evaluatie van het talenbeleid en weinig samenwerking tussen leerkrachten binnen eenzelfde school: dat zijn net factoren die in de literatuur als belangrijke onderdelen worden aangestipt van een doeltreffend talenbeleid. Bovendien richt het merendeel van de talenbeleidsmaatregelen zich op een selecte groep van leerlingen (namelijk leerlingen met een andere thuistaal of leerlingen met specifieke taalnoden). In veel scholen is het taalbeleid in de praktijk eerder remediërend dan preventief, in tegenstelling tot de oorspronkelijke doelstellingen van het beleid van de overheid.

Daarnaast onderzocht de Vlaamse onderwijsinspectie in 2019¹⁵, in opvolging van de resultaten uit 2015, hoever de implementatie van taalgericht vakonderwijs stond in secundaire scholen. De conclusie luidt ook in dat rapport dat de implementatie van talenbeleid nog steeds erg moeizaam verloopt. Hoewel het onderzoeksrapport verslag uitbrengt van de situatie in een erg klein aantal scholen, sluiten de bevindingen aan bij eerdere vaststellingen.

Desondanks besluiten de SONO-onderzoekers dat er veel bereidheid is bij schoolteams om te werken rond taalstimulerende maatregelen en taalbeleid: 80% van de beleidsleden (i.e. zorgcoördinatoren, directies) zegt dat alle teamleden taalstimulering een prioriteit vinden voor de school, en 92% van de leerkrachten geeft aan dat ze taalstimulering belangrijk vinden in elke les.

5 **Waarom is een taalbeleid implementeren zo moeilijk?**

Het Vlaamse onderwijsbeleid zet meer dan ooit in op taal. Sinds het onderwijsvoor-rangsbeleid in 1991, dat specifiek bedoeld was om kinderen van arbeidsmigranten te ondersteunen bij de verwerving van het Nederlands, is het Vlaamse onderwijsbeleid zich steeds meer gaan richten op de ontwikkeling van taalvaardigheid Nederlands. Vanaf 2002 richt dat beleid zich niet alleen meer op anderstalige leerlingen, maar ook expliciet op leerlingen die thuis Nederlands spreken. Onderzoek had immers uitgewezen dat leerlingen die thuis Nederlands spreken, net zo goed moeilijkheden ondervinden met de taal die op school wordt gebruikt om leerinhouden over te brengen en te evalueren.¹⁶

Taalbeleid is sinds 2007 onderdeel van het onderwijsbeleid, met als doel om het taal(stimulerend) onderwijs in alle scholen te verbeteren. Maar zoals uit hoofdstuk 4 (Hoever staan Vlaamse scholen met hun taalbeleid?) blijkt, worstelen veel scholen met de uitwerking en de invoering van een taalbeleid. Hoe komt dat?

Gewoon implementeren in de school, en klaar?

'Well, the policy is done, all we now have to do is implement it.'

Dit citaat komt uit het boek van Michael Fullan¹⁷, die het op zijn beurt ontleende aan een beleidsmaker in de Verenigde Staten. Heel lang leefde het idee dat het moeilijkste werk van taalbeleid het bedenken van een visie, taalbeleidsdoelen en -acties was. Pas in de jaren 90 kwam onderzoek naar de implementatie van onderwijsbeleid goed op gang, en daaruit kwam een heel andere conclusie naar voren: 'Policy is easy, enactment is not.'¹⁸ Een beleid bedenken en uitwerken is één ding, het invoeren en laten 'werken' in de praktijk is nog iets anders.

Er zijn namelijk allerlei factoren die invloed hebben op hoe een taalbeleid er in de praktijk uitziet: uiteraard spelen de gekozen beleidsfocus, maatregelen en strategieën een rol. Maar ook de betrokkenen en de schoolcontext (bijvoorbeeld de leraren en leerlingen, de schoolcultuur, de gebouwen, het personeelsbeleid, externe druk van ouders) hebben een grote invloed op het daadwerkelijke, uitgevoerde taalbeleid van de school.¹⁹

Vanuit een praktijkgericht perspectief op taalbeleidsprocessen in scholen keren een aantal verklaringen steeds terug voor de moeizame implementatie van taalbeleid.

Zijn schoolteams te weinig gemotiveerd?

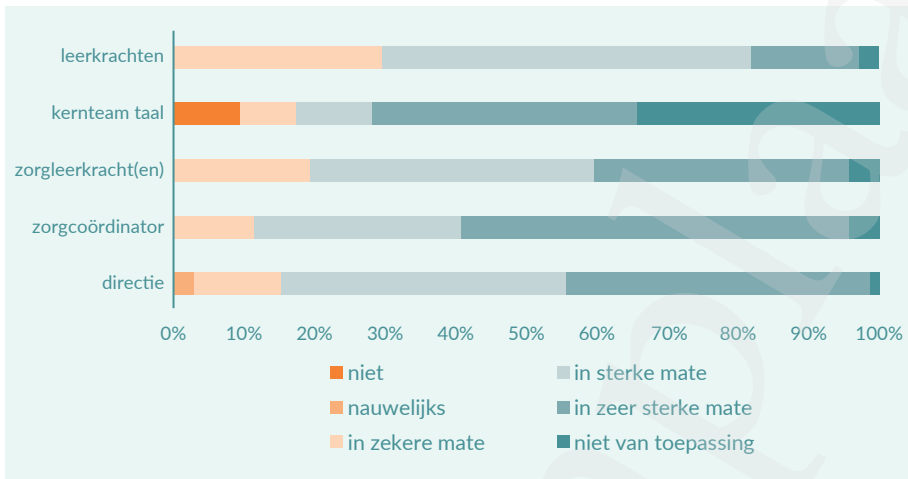
Als eerste verklaring wordt vaak gekeken in de richting van leraren. Leraren zouden te weinig geëngageerd zijn om mee hun schouders te zetten onder maatregelen om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Uit vragenlijstgegevens en interviews met leraren, directies en taalbeleidscoördinatoren van het SONO-onderzoek²⁰ blijkt echter dat daar wellicht niet het schoentje wringt. Zowel leraren zelf als de leden van taalbeleidswerkgroepen schatten het engagement voor taalstimulering van teamleden hoog tot zeer hoog in, net zoals hun wil om samen na te denken over hoe het onderwijs in de praktijk meer taalstimulerend kan worden.

Uit datzelfde onderzoek bleek echter ook dat schoolteams vaak bezig zijn met andere, meer prioritaire zaken, waardoor taalbeleid even naar achteren wordt geschoven. Bovendien lieten de resultaten zien dat schoolteams taalbeleid vooral onduidelijk vinden. Bovendien heerst bij veel schoolteams het idee dat taalbeleid er vooral is voor scholen met veel leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands en/of kansarme leerlingen, of leerlingen met specifieke leernoden op het vlak van taal. Daardoor wordt een beperkte aanwezigheid van leerlingen met een andere thuistaal gezien als een vrijgeleide om niet met taalbeleid bezig te hoeven zijn.

Zijn Vlaamse scholen wel klaar voor taalbeleid?

Toen de jongste auteur van dit boek in het kader van een onderzoek scholen en klassen wilde bezoeken om er over het taalbeleid van de school te gaan praten, was de eerste reactie van schoolteamleden vaak: 'Zal ik een vergadering regelen met onze taalcoach?' of 'We plannen een overleg in met de directie en de zorgcoördinator?' Groot was hun verbazing wanneer we vroegen om óók leerkrachten te kunnen spreken.

Hoewel taalbeleid een gezamenlijke inspanning is van een schoolteam om ervoor te zorgen dat leerlingen de taalcompetenties verwerven die ze nodig hebben (hoofdstuk 3, Waarover gaat taalbeleid?), blijkt taalbeleid in de meeste scholen in het mandje van de directeur, het kernteam taal(beleid) of de zorgcoördinator of -leerkrachten te belanden. Leraren zijn ook betrokken, maar vaak minder (figuur 5.1).

Figuur 5.1. Percentages over mate van betrokkenheid bij taalstimulering in de school per doelgroep.

Op zich is het niet ongewoon of een slecht idee om collega's met expertise op het vlak van taalonderwijs en taalstimulering in te schakelen als trekkers van taalbeleid.

>> *Hoofdstuk 67, Wie heeft de leiding in taalbeleid?*

>> *Hoofdstuk 66, Wie stel je aan als taalbeleidscoördinator?*

Leden van de werkgroep taalbeleid zijn vaak ontzettend gemotiveerd om een degelijk taalbeleid op hun school uit te bouwen. Toch laat het SONO-onderzoek zien dat zulke teamleden vaak worstelen met hun nieuwe rol:

We zijn nog niet zo lang gefuseerd met de andere school, dus we zijn elkaar nog aan het leren kennen. Ons taalbeleid heeft even stilgelegen, de eerste jaren, we moeten eerst allemaal even weer thuishkomen hier en ... elkaar leren kennen. Twee derde van de collega's is nieuw. En om dan al meteen te zeggen: 'Wij doen dat hier zus en zo', nee, dat zou niet gaan.

Iedereen is ook anders, dat is voor een stukje de vrijheid die je als leerkracht mag hebben om te zien wat voor jou de beste manier van werken is. Zoets kun je niet opleggen, vind ik.

Helga, zorgcoördinator

De twijfels die Helga beschrijft, vloeien voort uit heersende schoolculturen. Terwijl onderling vertrouwen, samenwerking en een gedeelde leiderschapscultuur belangrijke voorwaarden zijn voor taalbeleid, zijn veel Vlaamse scholen lerareneilanden, meer nog dan in andere landen.²¹ Toch zijn veel lagere scholen goed op weg om met die traditie te breken. Op de SONO-vragenlijst²² antwoordt iets meer dan de helft van de meer dan 100 bevraagde leraren dat ze het gevoel hebben dat iedereen op de hoogte is van de schoolafspraken omtrent taalstimulering in de school. Ongeveer één op de drie leraren vindt dat er meer moet worden samengewerkt in zijn school om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Slechts 20% vindt dat de meeste initiatieven rond taalstimulering in hun school momenteel los van elkaar gebeuren.

>> *Hoofdstuk 52, Waarom is samenwerking tussen leraren zinvol?*

Wordt er gekozen voor de meest doeltreffende taalbeleidsmaatregelen?

In het ideale scenario worden taalbeleidsacties ingevoerd die doelgericht zijn (inspelend op de noden van leraren en leerlingen), gericht zijn op zoveel mogelijk leerlingen, haalbaar zijn en waarvan 'bewezen' is dat ze resultaat opleveren. In de praktijk blijken echter de haalbaarheid en de toegankelijkheid van acties, materialen en professionaliseringsinitiatieven de meest gehanteerde criteria voor het kiezen van concrete maatregelen te zijn, eerder dan noden van leraren/leerlingen of taalbeleidsdoelstellingen van de school.

Technisch lezen, daar kun je gemakkelijk aan werken, vind ik. Maar begrijpend lezen is moeilijk meetbaar, want waarom gaat dat niet goed? Is dat omdat ze niet technisch kunnen lezen? Is het omdat ze onvoldoende woordenschatkennis hebben? En bovendien is het veel moeilijker om tegen een mama te zeggen: oefen thuis wat verder met dat technisch lezen. Dat is eigenlijk heel moeilijk.

Heidi, leerkracht derde leerjaar en taalbeleidslid

De meeste taalbeleidsmaatregelen in de lagere scholen in het SONO-onderzoek bleken klasexterne maatregelen te zijn, of waren gericht op de ondersteuning van leerlingen met specifieke talige noden. Veel scholen breidden hun schoolbibliotheek uit of maakten een boekenhoek in klassen, gingen werken met extra leesprogramma's, zoals kwartierlezen en tutorlezen, om leesstrategieën te oefenen en zwakke lezers meer oefenkansen te geven. Ook spelling-, woordenschat- en technisch-lezen-remediëring werden in de meeste scholen aangeboden voor leerlingen die zwak scoorden op die onderdelen. Ook voor leerlingen die minder goed scoorden op de verplichte taalscreening of voor (ex-)anderstalige nieuwkomers werden remediëringlessen voorzien.

Sommige scholen zetten daarnaast in op differentiatie door met leerlingen de teksten van wereldoriëntatie op voorhand door te nemen (*preteaching*), of deelden leerlingen op in niveaugroepen volgens hun taalvaardigheidsniveau. Weinig acties raakten echter écht aan de reguliere onderwijspraktijk van leraren. Het waren doorgaans maatregelen die boven op de gewone lesaanpak komen, die tijdelijk zijn of specifiek voor bepaalde leerlingen werken. Meestal zijn dat helaas niet de meest effectieve, duurzame of structurele maatregelen.

Conclusie: waarom is taalbeleid zo moeilijk om te implementeren?

Onduidelijkheid over wat taalbeleid inhoudt of moet inhouden, veranderende rollen en samenwerkingspatronen, en keuzes voor de meest toegankelijke en haalbare maatregelen, eerder dan de meest doeltreffende of gepaste taalstimuleringsmaatregelen, zijn belangrijke verklaringen voor de moeizame implementatie van taalbeleid in scholen. Dat hoeft gelukkig niet zo te blijven: verklaringen kunnen helpen om oplossingen te bedenken en stappen vooruit te zetten.

6 Hoe ziet het taalbeleid van scholen eruit?

Veel schoolteams zijn nieuwsgierig naar hoe andere scholen taalbeleid aanpakken. En terecht! Waarom zou elke school opnieuw het warm water moeten uitvinden, als je net zo goed de mosterd kunt gaan halen bij anderen?

Spoileralert: veel scholen worstelen met hun taalbeleid. In dit hoofdstuk bespreken we vier types van taalbeleid aan de hand van een aantal casestudies uit het SONO-onderzoek naar de implementatie van taalbeleid in Vlaamse scholen²³: een papieren taalbeleid, een spooktaalbeleid, een willekeurig taalbeleid en een strategisch taalbeleid. Elk type ontstaat uit een combinatie van de twee dimensies van een effectief taalbeleid en heeft eigen sterktes en zwaktes. Het identificeren van sterktes en zwaktes kan helpen om vervolgstappen te bepalen.

>> *Hoofdstuk 3, Waarover gaat taalbeleid?*

Wat is een papieren taalbeleid?

Een papieren taalbeleid bestaat hoofdzakelijk op papier – *what's in a name* – of soms zelfs alleen (nog maar) in de hoofden van bepaalde schoolteamleden (bijvoorbeeld de leden van het kernteam taalbeleid). Er heerst onder de leraren veel onduidelijkheid over de aanwezigheid van een taalbeleid in de school ('Hebben wij een taalbeleid?') of over wat taalbeleid precies inhoudt of moet inhouden. De school creëert geen leeromgeving op het vlak van taalstimulering voor leraren, en er wordt in het team slechts in beperkte mate samen nagedacht over hoe goed taalonderwijs in de klas eruit kan zien. In de praktijk zijn veel teamleden niet op de hoogte van de taalbeleidsdoelen of -maatregelen, zoals in deze school:

H (vijfde leerjaar): Ik stel mij de vraag wat het taalbeleid op onze school eigenlijk is. Heeft iemand dat ooit gelezen of gezien of weten wij concreet wat dat inhoudt?

F (eerste leerjaar): Ik heb dat al eens gezien, ja, maar dat is al wel een hele tijd geleden.

E (derde leerjaar): Hebben we dat?

S (zesde leerjaar): Ik heb dat zelf in een kافت gevonden.

Deze school heeft volgens de leerkrachten wel een taalbeleid, of toch iets wat op papier staat en ergens in een kaft zit. Echt concrete maatregelen kunnen niet worden benoemd.

Wat is een spooktaalbeleid?

Bij een spooktaalbeleid heeft een school(team) een heel duidelijk idee over wat er moet gebeuren in de klassen om de taalvaardigheid van leerlingen te versterken, maar in de praktijk komt er bijzonder weinig van in huis. Een taalbeleidsteam van drie tot vier personen heeft grondig onderzoekwerk verricht naar wat effectief taalonderwijs is, onder andere door allerlei nascholingen te volgen en de toolkits van Leerpunt te consulteren, en ging ook na op welke manier de implementatie van taalbeleid kan verlopen. Er gaat ook veel aandacht naar het registreren van wat er op het vlak van onderwijs in de klas beter moet.

Het probleem met een spooktaalbeleid is dat er niet gewerkt wordt aan het creëren van een krachtige leeromgeving voor leerkrachten. Leerkrachten worden gezien als de uitvoerders van taalbeleidsmaatregelen die worden uitgedokterd door dat kleine (taal)beleidsteam. Er is amper sprake van echte samenwerking of gezamenlijke reflectie tussen leerkrachten. Het talenbeleid blijft vooral beperkt tot de maatregelen die de talenbeleidsgroep heeft afgesproken (bijvoorbeeld het inzetten van de thuistaal van meertalige leerlingen of werken met dezelfde criteria bij spreekopdrachten). Het gevolg is dat leerkrachten niet op de hoogte zijn van het taalbeleid of het niet (goed) uitvoeren:

We hebben allerlei nascholingstrajecten gevolgd rond taalontwikkeling en taalbeleid, en we hebben dan beslist om de focus op spreekvaardigheid te leggen: het idee van rijke taalleerkansen creëren in elke les, met veel interactie, bijvoorbeeld ook in de turnlessen. Dat is zo belangrijk.

En sommige leerkrachten zien we dat heel goed doen, maar er zijn een aantal leerkrachten die wel weerstand hebben, die dat allemaal maar een hoop gedoe vinden: dan kunnen ze niet vooruit met hun lessen, dan gaat het allemaal trager.

Directie, lagere school

In het voorbeeld is het kleine team erg overtuigd van de taalstimuleringsmaatregelen die ze hebben uitgedacht, maar niet de leerkrachten. Er is geen draagvlak voor de maatregelen, waardoor die maatregelen naar de achtergrond verdwijnen zonder echt te zijn uitgevoerd. In sommige scholen met een spooktaalbeleid krijgt 'taalbeleid' daardoor soms een slecht imago bij leerkrachten, vooral als de maatregelen door de directie of het taalbeleidsteam worden opgelegd aan de leerkrachten. Die laatsten krijgen het gevoel dat ze niet goed bezig zijn en daardoor kan het woord 'taalbeleid' op termijn weerstand uitlokken.

>> [Hoofdstuk 70, Hoe omgaan met weerstand bij de implementatie van taalbeleid?](#)

Wat is een willekeurig taalbeleid?

In scholen met een willekeurig taalbeleid worden veel verschillende maatregelen genomen. Vaak hebben die te maken met het invoeren van materialen: er zijn allerhande stappenplannen voor leraren en/of leerlingen, boeken in de vernieuwde boekenhoek, extra (taal)methodes om leerlingen te ondersteunen, verslagen van bijscholingen, posters op de muren ... Het grote voordeel van een willekeurig taalbeleid is dat het merendeel van de teamleden op de hoogte is van het taalbeleid, ziet dat er iets gebeurt, en ook regelmatig samenzit om over taalbeleid na te denken. Het grote nadeel van een willekeurig taalbeleid is dat teamleden moeilijk de vinger kunnen leggen op waar het taalbeleid van de school echt om draait en welke doelen prioritair worden nagestreefd. Er wordt veel gedaan, maar een visie ontbreekt. Er is geen duidelijke focus, het is onduidelijk waartoe al die acties of materialen moeten leiden. Bovendien zijn de acties niet noodzakelijk doeltreffende acties die taalontwikkeling bevorderen. Er is weinig reflectie over wat effectieve taalstimulering inhoudt en veel leerkrachten hoeven niet noodzakelijk iets aan hun onderwijspraktijk te veranderen.

“ We hebben al gewerkt rond woordenschat, leesstrategieën en spreekkansen in de klassen bevorderen. Nu zijn we in een nascholingstraject gestapt en werken we met de pedagogisch begeleiders om taal de hele dag door te stimuleren. Ik denk dat daar bij de leerkrachten al hele mooie dingen te zien zijn, dat ze daar echt wel moeite voor doen om uit te proberen wat ze gehoord hebben. Maar ja, het is nog een hele zoektocht, dat is zeker nog niet helemaal afgerond. We hebben al van alles geprobeerd, maar nu moet het nog zo'n goed concept worden.

Zoë, taalbeleidscoördinator

“ We doen van alles, maar dat passeert allemaal weer. Dat gevoel heb ik wel dikwijls, dat we aan veel dingen beginnen, maar dat die achteraf niet geëvalueerd worden: 'hoe is dat gelopen?', 'zijn we goed bezig?'

Liesbeth, leerkracht derde leerjaar

In de school van Zoë en Liesbeth zijn veel taalstimuleringsacties op poten gezet door middel van uitwisseling en reflectie tussen leraren. Dat gebeurde echter zonder duidelijke doelstellingen, focus of visie: er werden acties gestapeld, maar niet geordend. Een gevolg is dat teamleden (weer) nieuwe acties bewust links laten liggen wegens 'te veel extra's' of ze wel uitproberen maar niet volhouden. Bovendien geven leraren in scholen met dit soort taalbeleid aan dat er weinig tot geen evaluaties of opvolging van de taalstimuleringsacties zijn, waardoor ze het gevoel krijgen dat het allemaal toch niet zo belangrijk is en dat het louter gaat om 'probeersels': vandaag dit, morgen weer iets anders.

Wat is een strategisch taalbeleid?

Een strategisch taalbeleid is een taalbeleid waarbij beide dimensies van een krachtig taalbeleid sterk ontwikkeld zijn. In het taalbeleid is er aandacht voor effectief taalonderwijs in elke klas en tegelijkertijd wordt ervoor gezorgd dat leerkrachten de competenties kunnen ontwikkelen om die principes van effectief taalonderwijs te integreren in hun lessen. Er zijn bijvoorbeeld nascholingen die heel specifiek gaan over de gekozen taalstimuleringsmaatregelen, er worden lerende netwerken met andere scholen over zulke maatregelen opgestart, en de infrastructuur maakt het mogelijk om de taalstimuleringsmaatregelen ook zo uit te voeren (bijvoorbeeld klaslokalen naast elkaar met open deuren voor de co-teaching-klas). Een strategisch beleid onderscheidt zich van een spooktaalbeleid doordat er wél wordt ingezet op een strategische leeromgeving voor leerkrachten, en onderscheidt zich van een willekeurig talenbeleid doordat er wél wordt gefocust op *evidence-informed* taalstimulerend onderwijs.

Scholen met een strategisch taalbeleid vormen een minderheid. In het SONO-onderzoek kon het taalbeleid in slechts twee van de twaalf scholen getypeerd worden als een strategisch taalbeleid. In beide gevallen ging het om schoolteams die al meer dan tien jaar sterk inzetten op taalbeleid. In één school die betrokken was in het onderzoek kunnen leerkrachten bijvoorbeeld op geregelde tijdstippen terecht bij een externe expert om specifieke onderwijsnoden te bespreken en tips te vragen. Ook ouders, naburige scholen en externe experts worden betrokken bij het talenbeleid van de school en er wordt voortdurend gezocht naar materialen die de concrete uitwerking van het talenbeleid ondersteunen.

7 Welk type talenbeleid heeft jouw school?

Een schoolzelftest voor kernteamleden

Werkt jouw school aan een talenbeleid, maar vind je het moeilijk om in te schatten of jullie op de goede weg zijn? Doe de test en ontdek de sterke punten van jullie talenbeleid en de uitdagingen voor de toekomst.

1. Hoever staat jullie talenbeleid?

- a) We zijn nog aan het uitzoeken welke talige uitdagingen interessant/nodig/haalbaar zijn op onze school.
- b) We kennen de noden van de leerlingen en we weten welke doelen we willen bereiken. De leerkrachten moeten het nu nog in de praktijk brengen.
- c) Er gebeurt heel wat rond taalstimulering (onder meer studiedagen, overleg met het hele team, aankoop van nieuwe materialen), maar we zijn het overzicht een beetje kwijt.
- d) We hebben een aantal verbeterpunten en bijbehorende concrete acties vastgelegd. We passen onze professionalisering, materialen en partnerschappen aan in functie van wat leerkrachten nodig hebben om die acties uit te voeren en de doelen te bereiken.

2. Wat omschrijft de taalstimuleringsmaatregelen in jullie school het best?

- a) De maatregelen bevinden zich vooral op schoolniveau en vragen weinig verandering in de klassen. Ze kunnen bovendien relatief snel worden ingevoerd, zoals de uitbreiding van een boekenhoek, het ophangen van woordenschatposters of het invoeren van kwartierlezen.
- b) Het talenbeleidsteam kiest doelen en acties die een aanpassing vragen van de klaspraktijk van leerkrachten, maar dat vraagt natuurlijk veel tijd.
- c) We proberen goede materialen te vinden of zelf te maken die leerkrachten kunnen gebruiken om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren, hen samen te laten lesgeven of hun taalstimuleringstips te geven.
- d) We hebben met (een groot deel van) het schoolteam maatregelen afgesproken waarvan onderzoek zegt dat ze werken, die passen bij onze doelstellingen en die elke leerkracht wil én haalbaar vindt om in te voeren in zijn of haar dagelijkse klaspraktijk.

3. Hoe gemotiveerd zijn jouw collega's om de taalstimuleringsmaatregelen uit te voeren?

- a) Eén of enkele collega's is/zijn enthousiast, maar de andere teamleden zijn wat onzeker of zien er het nut niet helemaal van in.
- b) Het taalbeleidsteam/kernteam is erg enthousiast, maar dat geldt zeker niet voor het hele leerkrachtenteam.
- c) De meerderheid van ons team is enthousiast om nieuwe dingen uit te proberen op het vlak van taalstimulering en probeert ook af en toe iets nieuws uit, al blijft er nog veel onzekerheid over wat het beste werkt.
- d) Zo goed als elke collega vindt taalstimulering een prioriteit, doet moeite om (nieuwe) taalstimuleringsmaatregelen uit te proberen en stelt zelf ook eens een good practice voor.

4. Hoe zou je de samenwerking rond taalstimulering tussen collega's omschrijven?

- a) Elke leerkracht beslist zelf hoe hij/zij lesgeeft en dus taalontwikkeling stimuleert.
- b) Lessen waar het talenbeleidsteam of collega's enthousiast over zijn, worden al eens uitgewisseld, maar meestal beslist ieder voor zich wat hij/zij doet in de klas.
- c) De meeste leerkrachten zijn erg enthousiast en denken samen na over nieuwe taalstimuleringsmaatregelen en -materialen. Een aantal collega's bereidt zelfs samen lessen voor, maar dat geldt niet voor de hele school.
- d) Elke leerkracht in onze school voert wekelijks of zelfs dagelijks taalstimuleringsactiviteiten uit die we samen hebben vastgelegd om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Leerkrachten uit verschillende leerjaren werken samen materialen en lessen uit, én sommigen staan zelfs samen voor de klas.

5. Hoe ziet de taalstimulering van de leerkrachten eruit?

- a) Ik weet eerlijk gezegd niet zo goed wat er in de klassen van de meeste leerkrachten gebeurt; ik neem aan dat ze de taalmethode en/of leerplannen volgen en soms aanpassen aan hun kinderen of eigen voorkeuren.
- b) Ik vang wel eens een glimp op van wat er in de klas van een andere leerkracht gebeurt, maar ik heb er zeker geen volledig zicht op. Sommigen doen het goed, anderen minder goed.
- c) Ik observeer de lessen van andere leerkrachten nu en dan, of ik observeer ze niet rechtstreeks, maar we praten er wel veel over. Ik kan me er een redelijk goed beeld van vormen.
- d) Ik observeer systematisch lessen bij andere leerkrachten, dus ik weet goed hoe ze de taalontwikkeling van leerlingen stimuleren.

6. Hoe zou je de samenwerking rond taalstimulering met externe partners omschrijven?

- a) We werken sinds kort samen met externe taalexperten en zoeken momenteel uit hoe we die samenwerking het best kunnen organiseren en laten renderen.
- b) We werken momenteel niet samen met externe experts, maar we hebben in het verleden wel een aantal begeleidingssessies of studiedagen over taalstimulering gevolgd.
- c) We werken op regelmatige basis samen met externe taalexperten (bijvoorbeeld taalcoach, pedagogisch begeleider), die ons met taalstimuleringstips bijstaan en ons talenbeleidsproces mee ondersteunen en opvolgen.
- d) Er zijn heel wat verschillende mensen betrokken bij het taalbeleid van onze school: inhoudelijke experts (bijvoorbeeld pedagogisch begeleider, taalcoach), de ouderaad die taalstimuleringsacties voorziet, scholen in de buurt, de leerlingenraad ...

7. Welke materialen, initiatieven of tools zetten jullie in in het kader van jullie talenbeleid?

- a) We doen mee met acties als 'gedichtendag', 'de boekenmaand' en/of gaan naar de bib met leerlingen, maar we zijn momenteel nog op zoek naar andere initiatieven en materialen die passen bij ons talenbeleid.
- b) We hebben een nieuwe taalmethode aangeschaft die het voor de leerkrachten gemakkelijker maakt om taalontwikkeling te stimuleren. De leden van het taalbeleidsteam professionaliseren zich op het vlak van taalstimulering en/of taalbeleid.
- c) We hebben vooral geïnvesteerd in de aanschaf van extra taalstimuleringsmateriaal voor leerlingen met specifieke noden, en/of licenties voor online taalstimuleringsmateriaal, en/of studiedagen en andere vormen van professionalisering voor leerkrachten.
- d) Leerkrachten kunnen regelmatig samenzitten met externe experts aan wie ze hun vragen rond taalstimulering kunnen stellen, en het kernteam specialiseert zich op zijn beurt steeds verder in taalstimulering.

8. Hoe goed werkt jullie talenbeleid voor de leerlingen?

- a) We zijn nog niet lang genoeg bezig om al effecten op leerlingniveau te kunnen zien.
- b) We zien nog geen verbetering omdat de maatregelen nog onvoldoende goed geïntegreerd zijn in de praktijk.
- c) Leerlingen lijken gemotiveerd en ze lijken vooruit te gaan voor taal, maar we onderzoeken dat niet systematisch voor alle leerjaren.
- d) Leerlingen gaan duidelijk vooruit. Dat leiden we af uit onze eigen toetsen en observaties en uit de resultaten op de toetsen uit het leerlingvolgsysteem, in alle leerjaren.

Heb je het vaakst 'a' gekozen?

Het talenbeleid van jouw school is een papieren talenbeleid.

Jullie hebben een aantal ideeën, misschien zelfs een plan, maar voorlopig is dat nog niet in de praktijk gerealiseerd. Jullie zijn nog redelijk zoekend naar hoe een goed talenbeleid eruit kan zien, welke talenbeleidsmaatregelen doeltreffend zijn, en wat leerkrachten nodig hebben om de talenbeleidsmaatregelen te integreren in hun praktijk. Het is belangrijk om bij de uitwerking van een talenbeleid de twee dimensies van talenbeleid in het oog te houden:

1. Probeer jullie talenbeleidsmaatregelen zoveel mogelijk af te stemmen op de noden van de leerlingen, selecteer taalstimuleringsmaatregelen die het onderwijs in de klas versterken en die gebaseerd zijn op recent wetenschappelijk onderzoek.
2. Creëer een leeromgeving voor leerkrachten: zorg dat ze mogelijkheden krijgen om hun taalstimuleringscompetenties up-to-date te houden zowel door samen te werken en te reflecteren met collega's als door ondersteuning van externe experts. Stem de materialen en tools die jullie eventueel aanschaffen zoveel mogelijk af op de doelen die jullie wensen te bereiken.

Heb je het vaakst 'b' gekozen?

Jouw school heeft een spooktalenbeleid.

Het talenbeleid van jouw school ziet er veelbelovend uit: de maatregelen zijn gericht op het onderwijs in de klas en zijn onderzoeksgebaseerd. Sterk! Momenteel blijft het talenbeleid wel iets waar vooral het taalbeleidsteam of de directeur mee bezig is, waardoor het voorlopig moeilijk tot op de klasvloer raakt – net daar waar het moet gebeuren.

Om jullie talenbeleid sterker te verankeren in de schoolwerking focus je daarom het best op het creëren van een leeromgeving voor leerkrachten: betrek je leerkrachten, ga na welke talenbeleidsdoelen zij als prioritair ervaren, en wat zij nodig hebben om die doelen te bereiken. Voorzie momenten om écht samen te werken en te reflecteren, ga gericht op zoek naar (professionaliserings)partners om je talenbeleidsdoelen te bereiken en voorzie materialen die leerkrachten helpen om de doelen te realiseren in hun klas.